

**TA'LIM MUASSASALARINING BOSHQARUV VA PEDAGOG
KADRLARNI TAYYORLASH, QAYTA TAYYORLASH VA
MALAKASINI OSHIRISH TAMOYILLARI**

Yunusmetova Nasiba Satimbekovna

*Sirdaryo viloyati Pedagoglarni yangi metodlarga o'rgatish milliy markazi
Uzluksiz kasbiy ta'limni tashkil etish bo'limi boshlig'i*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ta'lim muassasalarining boshqaruv va pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tamoyillari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, muassasa, pedagogika, dars jarayoni, kadrlar, tamoyil, Ta'lim tizimi.

Pedagogik tizimni boshqarishni demokratiyalash va insonparvarlashtirish. Pedagogik kadrlarni tanlov va shartnoma asosida ishga qabul qilish, qabul qilinayotgan qarorlarni ochiq muhokama qilish, axborotlarning barcha uchun ochiq va tushunarli joriy etish, ta'lim muassasasi jamoatchiligi oldida mahmuriyatning muntazam hisobot berishi, o'qituvchi va o'quvchilarga ta'lim muassasasi hayotiga oid o'z fikrlarini bildirishga imkon berish, ta'lim muassasasida demokratik g'oyalarning ustuvoro'rin tutishini anglatadi. Ta'lim tizimini boshqarishda shaxsga alohida hurmat bilan munosabatda bo'lish, unga ishonish. pedagogik faoliyatda Subektning subektga munosabati darajasiga erishish, o'quvchi va o'qituvchining huquq va manfaatlarini himoya qilish, o'z istehdodlari va kasbiy mahoratlarini erkin namoyon etish uchun sharoit yaratish insonparvarlik tamoyiliga asoslangan boshqaruv mohiyatini anglatadi. Boshqarishning tizimlilik va yagonalik. Ta'lim muassasasini boshqarishga nisbatan tizimli yondashuv asosida rahbar ta'lim muassasasini bir butun yaxlit tizim sifatida va uning belgilari haqida aniq tasavvuga ega bo'ladi. Tizimning birinchi belgisi yagonaligi hamda uni bo'laklar, tarkibiy qismlarga ajratish mumkinligidadir. Ikkinchi belgisi tizimning ichki tuzilishining mavjudligini anglatadi. Uchinchi belgisi tizimning integratsiyalana olishidir. Tizimning har bir tarkibiy qismi o'ziga xos sifatga ega bo'lgani bilan, o'zaro harakat orqali tizimning yangi integratsiyalana olish sifati hosil bo'ladi. To'rtinchi belgisi ta'lim muassasalarining tashqi muhit bilan chambarchas bog'liqligidir. Chunki ta'lim muassasalari tashqi muhitga moslashib, ushbu ta'lim jarayonini qayta quradi hamda o'zining maqsadlariga erishish uchun tashqi muhitni o'ziga bo'ysundiradi. Boshqaruvdagi tizimlilik va yagonalik rahbar bilan pedagogik jamoa o'rtasidagi o'zaro harakat va aloqani tahminlaydi, biryoqlama boshqaruvning oldini oladi. Boshqarishning markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan holatlarining ratsional uyg'unligi. Boshqaruvni markazlashtirish keragidan ortiq bo'lganda, albatta,

mahmuriy boshqaruv kuchayadi. Bu holat o'qituvchilar va o'quvchilarning ehtiyojlari, talab va istaklarini hisobga olmaslikka, rahbar va o'qituvchilarning keraksiz mehnat va vaqt sarflashlariga olib keladi.[1]

Shuningdek, markazlashtirilmaslikka ham keragidan ortiq e'tibor berilsa, pedagogik tizim faoliyatining sustlashishi ko'zga tashlanadi. Ta'lim muassasasi ichidagi boshqaruvda markazlashtirish va markazlashtirmaslikni uyg'unlashtirish mahmuriy va jamoatchilik boshqaruvi rahbarlarining faoliyatini jamoa manfaatiga qaratadi hamda kasb malakasi darajasida qarorlarni qabul qilishga sharoit yaratadi. Yakkahokimlik bilan jamoatchilik boshqaruvining birligi tamovili pedagogik jarayonni boshqarishda yakkahokimlikka yo'l qo'ymaslikka qaratilgan. Boshqarish faoliyatida o'qituvchilarning tajribasi va bilimiga tayanib, turli qarashlarni taqqoslab, oqilona xulosalar chiqarish o'ta muhimdir. Vazifalarni kollegial hal qilish har bir jamoa a'zolarining javobgarligini yo'qqa chiqarmaydi. O'z navbatida yakkahokimlikning o'ziga xos jihatlari bor. Yakkahokimlik pedagogik jarayonda tartib-intizom, vakolat doirasi va unga amal qilishni tahminlaydi. Qarorni qabul qilishda kollegial yondashuv mahqul bo'lsa, qarorning ijrosini tahminlashda yakkahokimlikka bo'ysunish mahquldir.[2]

Ta'lim tizimini boshqarishning davlat-jamoatchilik xarakteri ushbu tamoyilni amalga oshirishga sharoit yaratadi. Ta'lim tizimini boshqarishda axborotlarning ob'ektivligi va to'liqligi. Ta'lim tizimini boshqarishning samaradorligi axborotlarning qanchalik aniq va to'liqligiga ham bog'liq. Agar axborotlar aniq, to'liq yig'ilsa yoki haddan ziyod ko'p bo'lsa, qaror qabul qilishda chalkashlikka olib keladi. Biz ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning o'zlashtirishi haqidagi mahlumotlarni yig'amiz, lekin ularning qiziqishlari, xulq-atvori, shaxs sifatidagi yo'nalishiga e'tibor boramiz. [3]

Ana shuning uchun ham tarbiya jarayonida ko'plab og'ishlar kuzatiladi. Ta'lim muassasasining rahbari o'zining faoliyatida menejer vazifasini ham bajaradi. Shuning uchun u o'z faoliyatida kuzatish, anketa, test, instmktiv va metodik materiallardan keng foydalana bilishi lozim. Ta'lim muassasasi mahmuriyati maktab ichidagi axborotli boshqaruv texnologiyasini ishlab chiqish va uni ta'lim jarayoniga tatbiq etishga alohida e'tibor qaratishi kerak. Boshqaruv jarayonida axborotdan samarali foydalanish ta'lim muassasasi faoliyatining muvafaqiyatli amalga oshirilishiga yordam beradi. Ta'lim muassasasini boshqarishda foydalaniladigan axborotlar turlichadir. Axborotlar jamg'armasini shakllantirish va undan jadal foydalanish boshqaruv ishini ilmiy tashkil etishni yuksaltiradi. Maktab ichki boshqaruvining o'ziga xosligi quyidagi vazifalarda aniq ko'rinadi:

Ta'lim-tarbiya jarayonini pedagogik tahlil qilish.

Maqsad qo'yish va rejalashtirish.

Tashkil qilish.

Maktab ichki boshqaruvini nazorat qilish.
Tartibga solish.
Boshqaruv axboroti

Ta’lim-tarbiya jarayonining tashkil etilishi va rivojlanishini tahlil qilmasdan avval erishilgan natijalarni hozirgilari bilan taqqoslamasdan turib, uni boshqarib bo’lmaydi. Ta’lim muassasasini boshqarish samaradorligi rahbarning ham, o’qituvchilarning ham pedagogik tahlil uslubiyatini teran bilishlariga bog’liq. Agar o’z vaqtida, professional darajada pedagogik jarayon to’g’ri tahlil qilinmasa, jamoa orasida o’zaro bir-birini tushunmaslik, ishonchsizlik kelib chiqadi. Hozirgi paytda pedagogik tahlilning quyidagi uch turi mavjud:

kundalik tahlil;
tizimli tahlil;
yakuniy tahlil.[4]

Kundalik tahlil o’quv jarayonining borishi va natijasi haqida har kuni ma’lumot yig’ib, undagi kamchiliklarning sababini aniqlashga qaratiladi. Kundalik tahlil natijasida pedagogik jarayonga o’zgartirishlar va tuzatishlar kiritiladi. Kundalik tahlilning predmetiga o’quvchilarning har kungi o’zlashtirish va intizomlari darajasi, ta’lim muassasasi rahbarining darsga hamda sinfdan tashqari darslarga qatnashishi, maktabning tozalik holati, shuningdek, dars jadvaliga rioya qilish kabi holatlar kiradi. Tizimli tahlil darslar va sinfdan tashqari mashg’ulotlar tizimini o’rganishga qaratiladi. Tizimli tahlil mazmuni ta’lim metodlarini to’g’ri uyg’unlashtirish, o’quvchilar tomonidan bilimlarning puxta o’zlashtirilishiga erishish, o’qituvchilarning sifatli tarbiyaviy ishlarni olib borishlari, ularning pedagogik madaniyatini ko’tarish hamda ta’lim muassasasida innovatsion muhitni tashkil qilishda pedagogik jamoaning hissasini tahminlash kabilardan iborat.[5]

Yakuniy tahlil o’quv choragi, yarim yillik va o’quv yili yakunida amalga oshiriladi hamda asosiy natijalarga erishish yo’llarini o’rganishga qaratiladi. Yakuniy tahlil uchun ma’lumotlar kundalik va tizimli tahlillar, joriy va oraliq nazorat yakunlari, o’quvchilarning va sinf rahbarlarining hisobotlaridan olinadi. Har qanday pedagogik jarayonni boshqarishning asosi maqsad qo’vish va rejalashtirishdan iborat. Boshqaruv faoliyatining maqsadi — ishning umumiy yo’nalishi, mazmuni, shakli va metodlarini aniqlash. Demak, maqsad — rejaning asosi. [6]

Boshqaruvda asosiy maqsad aniqlanganidan keyin, unga erishish uchun qo’shimcha maqsad qo’yiladi. Ta’lim muassasasini boshqarishni rejalashtirish pedagogik tahlil asosida belgilangan dasturiy maqsadga muvofiq qaror qabul qilishdir. Bunday qarorlar ma’lum bir muddat davridagi ma’lumotlarni tahlil qilish orqali yoki yakuniy ishlarni bajarib bo’lgandan so’ng qabul qilinishi mumkin. Yillik rejalashtirish butun o’quv yili hamda yozgi tahtilni qamrab oladi. Yillik rejalashtirish o’quv yili

davomida amalga oshiriladi va ta’lim jarayonini tashkil etilishi (chorak, semestr)ga qarab bir necha bosqichlarni o’z ichiga oladi. Yakuniy rejalashtirish o’quv choraklari uchun tuziladi, u bir yillik rejaning aniqlashgan ko’rinishi hisoblanadi. SHu tarzda rejalashtirishning bunday aniqlashgan ko’rinishlari o’qituvchilar, o’quvchilar va ota-onalar qo’mitasining faoliyatini boshqarishga yordam beradi. Bu rejalar o’qituvchilar va sinf rahbarlarining ish rejaları bilan aloqadorlikda aniqlashtirilib boriladi. Umuman olganda, boshqarish faoliyatida rejalashtirish vazifasining to’la amalga oshirilishi ta’lim muassasasi faoliyati samaradorligini oshiradi. Qabul qilingan rejalarni to’liq amalga oshirish uchun tizimli harakatning boshqaruvchilari uning tarkibiy qismlarini bir-biri bilan aloqada bo’lishini tashkil etishlari kerak. «Tashkil etish» tushunchasi birqancha mahnolarda qo’llaniladi. Birinchidan, baho sifatida aqliy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan hamda darsdan tashqari tadbirlarning uyushtirilishini tahminlaydigan o’quv-tarbiya jarayonining maqsadida namoyon bo’ladi. Ikkinchidan, tashkil etish deganda belgilangan rejalarni amalga oshiruvchi, oldiga qo’yilgan maqsadga erishish uchun butun pedagogik jarayonni boshqaruvchi ta’lim muassasasi rahbarlari, o’qituvchilar, o’quvchilarning o’z-o’zini boshqarish organlari faoliyati tushuniladi. Boshqarishni tashkil etuvchi asosiy boshqarmalar sifatida ta’lim muassasasining kengashi, pedagogik Kengash, direktor boshqaradigan majlis, direktor o’rinbosarlarining majlisi, tezkor yig’ilishlar, nietodik seminarlarni qayd etish mumkin.[7]

Pedagogik Kengash faoliyati demokratik va oshkoralik tamoyillariga asoslanib olib boriladi. Pedagogik Kengashlarda anketalar, savol- javoblar, nazorat ishlar, tanlov ishlari ko’riladi. Bundan tashqari pedagogik Kengash yig’ilishlarida ta’lim muassasasi hayoti va faoliyatiga doirdolzarb masalalarhal qilinadi. SHuning uchun pedagogik Kengashni turli muhokamali, muammoli masalalardan ozod qilish uchun ta’lim muassasalarda direktor yig’ilishlari tashkil etiladi. Direktor yig’ilishlarida rahbariyat va o’qituvchilar ishtirok etib qolmay, boshqa ishchi xoditnlar ham qatnashishlari mumkin. Ta’lim muassasasi o’rinbosarlarining yig’ilishlarida kundalik savollar va mahmuriy boshqarishga oid masalalar muhokama qilinadi. Bunday majlislar ta’lim muassasasi rejasi bo’yicha o’quv yilining choragi (semestri)da yoki har oyda bo’lib o’tadi. Tezkor axboriy majlislar ta’lim muassasasida ta’lim jarayonini tashkil etishning zarur shaklidir. Tezkor axboriy majlislarning mavzusi mavjud sharoitlardan kelib chiqadi. Bu kabi majlislar pedagogik xodimlar, o’quvchilarning barchasi uchun tashkil qilinadi. Ichki nazorat ham ta’lim muassasasini boshqarishda alohida o’rin tutadi. Nazoratni tashkil etishda yetishmovchiliklarni bartaraf etish uchun bir qancha talablarni bilish zarur. Bunday talablarga mimlilik, obvektivlik hnmkatlilik, to’ldiruvchilik kabilarni ko’rsatish mumkin.[8]

Xulosa:

Pedagogik boshqaruvga doir adabiyotlarda, ta’lim muassasasi ichki nazoratining quyidagi yo’nalishlarda tashkil etilishi bayon etilgan:

Pedagogik tashkilotchilikka doir savollarning qo’yilishi.

Ta’lim dasturlari, DTSning bajarilish sifati.

O’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarining sifati.

O’quvchilarning tarbiyalanganlik darajasi.

O’qitishning ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funktsiyalarining bajarilish holati.

Darsdan tashqari tarbiya ishlarining tashkil etilish holati va sifati.

Pedagogik kadrlar bilan ishlash.

Ta’lim muassasasi faoliyatining o’ziga xos samaradorligi.

Qabul qilingan qarorlar va mehyoriy-huquqiy hujjatlarda ko’rsatilgan talablarning bajarilishi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O.Abduqudusov, L. Uzoqova Kasb ta’limi uslubiyati.15 b.[1]
2. Зокиржон ШАРИФОВ Илим олиш силари.32 b.[2]
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. - Ташкент: Молия, 2002.23 b.[3]
4. Батышова С.Я., Шапаринский С.А. Основы профессиональной педагогики. - М: Высшая школа, 1977. - 504 с.[4]
5. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М: Наука, 1989. - 192с.[5]
6. Бородин Н.В., Самойлова Е.С. Модульная технология в профессиональном образовании: Учебное пособие. - Екатеринбург.: УГППУ, 1998. -27 с.[6]
7. Давлетшин М.Г. Модульная технология обучения. – Т: ТГПУ, 2000.57 с [7]
8. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. - М: Знание, 1989 - 80 с.[8]